

Tai Lue and Theravada Buddhism in China (Sipsongbanna): History and Development

Phrapalad Raphin Buddhiso^{1*} Direk Duangloy² and Mallika Phumathon³

¹ Department of Political Science, Faculty of Social Science, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

² Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhonsawan Campus, Thailand

³ Faculty of Management Science, Nakhon Sawan Rajabhat University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: raphind@yahoo.com

ABSTRACT

This article aims to study the development and history of Theravada Buddhism among the Tai Lue people in Sipsongbanna. By using the study of documents Related research Interviews from the real area Including participant observation in the study area. The results of the study found that Sipsongbanna is a land with the Tai Lue ethnic group, which is classified in the Tai Kadai language family. Including being an ethnic group that believes in Theravada Buddhism. Since Lanka came to influence the land of Sukhothai and spread to Wat Pa Daeng along with the Lankan sect of Wat Pa Daeng. This caused Buddhism to spread to the Tai Lue ethnic group in China and has continued to be inherited until the present. The importance of Theravada Buddhism is the ethnic group among the Tai Lue brothers. This makes Buddhism blend with indigenous concepts and Northern Tai identity, using chants and using language to communicate among the Tai Lue group themselves. and Chinese groups in the case of Chinese religious people.

Keywords: Tai Leu, Sippongpanna, Theravda Buddhism in China

ไถ่ลื้อ และพุทธศาสนาเถรวาทในจีน (สิบสองปันนา) : ประวัติศาสตร์และพัฒนาการ

พระปลัดระพิน พุทธิสาร^{1*} ดิเรก ด้วงลอย² และ มัลลิกา ภูมะธน³

¹ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย

² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ประเทศไทย

³ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: raphind@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการและประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทในกลุ่มชาวไตลื้อในสิบสองปันนา โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์จากพื้นที่จริง รวมไปถึงการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ทำการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า สิบสองปันนาเป็นดินแดนที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อที่จัดอยู่ในตระกูลภาษาไทกะได รวมทั้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท นับแต่ลังกาวงเข้ามาอิทธิพลยังดินแดนสุโขทัย และแพร่กระจายไปยังวัดป่าแดงพร้อมกับนิกลายลังกาแบบวัดป่าแดง ทำให้พระพุทธศาสนากระจายไปยังกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อในจีนและยังคงสืบทอดรักษามาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยความสำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นแบบกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่นอไตลื้อ ทำให้พระพุทธศาสนามีลักษณะผสมผสานกับแนวคิดพื้นเมืองและเอกลักษณ์ไทเหนือ การใช้บทสวด การใช้ภาษาสื่อสารในกลุ่มไตลื้อด้วยกันเอง และกลุ่มชาวจีนกรณีที่เป็นศาสนิกชาวจีน

คำสำคัญ: ไตลื้อ, สิบสองปันนา, พระพุทธศาสนาเถรวาทในจีน

© 2023 JAE: Journal of Applied Education

บทนำ

สืบเนื่องจากหลักสูตรบัณฑิตศึกษาฯ และภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มจร ได้จัดกิจกรรมศึกษาดูงานนอกสถานที่ ณ เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน วิธีการเดินทางโดยในเช้าตรู่ของวันที่ 25 เมษายน 2559 นั่งเครื่องบินจากสนามบินดอนเมือง ปลายทางเป็นสนามบินแม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย จากนั้นนั่งรถตู้เป็นพาหนะไปยังชายแดนเชียงของ ระยะทางประมาณ 100 กิโลเมตร ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงครึ่ง จากนั้นได้นั่งรถต่อไปยังชายแดนเชียงของ และนั่งรถจากด่านเชียงของ ของไทย ระยะทางประมาณ 230 กิโลเมตร วิ่งผ่านเขา ผ่านป่า หมู่บ้าน และอีกหลายพื้นที่ใช้เวลาประมาณ 5-6 ชม. ไปยังด่านบ่อเตน (Boten) ในฝั่งลาว และด่านบ่อหาน (Móhān zhèn) ของจีน นั่งรถต่อไปยังถึงจุดหมายปลายทางกลางดึก ซึ่งเป็นบรรยากาศที่เงียบ แบบว่าหลับๆ ตื่นๆ ท่ามกลางบรรยากาศที่มืดและสว่างเมื่อเจอแสงไฟระหว่างการเดินทาง โดยในรถมีพระภิกษุสามเณรและคณาจารย์ประจำหลักสูตร ของภาควิชารัฐศาสตร์ โดยปลายทางที่พวกเขามาถึงคือจังหวัดปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองปันนา ซึ่งตั้งอยู่ในมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นมณฑลทางตอนใต้ ที่มีเขตแดนใกล้กับประเทศไทยมากที่สุด แบ่งการปกครองออกเป็น 16 เมือง มีประชากรราว 44 ล้านคน มีชนกลุ่มน้อยรวมทั้งสิ้น 25 ชนชาติ จาก 56 ชนชาติในจีน มณฑลยูนนานจึงเป็นดินแดนแห่งความหลากหลายของวัฒนธรรมและภาษา สิบสองปันนา เป็นเขตปกครองตนเองชนชาติไท ห่างจากชายแดนไทยไปบ่อเตน-บ่อหาน ประมาณ 230 กิโลเมตรเท่านั้น สิบสองปันนานับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก ในช่วงเปลี่ยนแปลง

การปกครองมีข้อมูลว่าพระพุทธศาสนาเกือบสูญไปจากประเทศจีน ด้วยนโยบายคอมมิวนิสต์ ที่ใช้ในการปกครองประเทศ จนกระทั่งเมื่อประธานพรรคคอมมิวนิสต์จีน เหม่า เจ๋อ ตุง (Mao Tse-tung; พ.ศ. 2436/1893 – 2519/1976) ได้ถึงแก่อสัญกรรม ใน พ.ศ. 2519 รัฐบาลคอมมิวนิสต์ของจีน ก็ดำเนินนโยบายที่คลายความความเข้มงวด ให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาของประชาชนมากขึ้นจนกระทั่งปัจจุบัน ในการเดินทางในครั้งนี้ทำให้เห็นพื้นที่จริง ประสบการณ์ใหม่นอกประเทศอีกครั้ง และที่สำคัญมีลักษณะร่วมหลายประการ เช่น มีภาษาตระกูลไท (ลื้อ) ที่มีอยู่ในหลายพื้นที่ในเขตจังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทย (สมิตรา สุรรัตน์เดชา, 2554) มีการนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งแตกต่างจากจีนในแผ่นดินใหญ่ในองค์รวมที่นับถือพระพุทธศาสนาหายาน และที่สำคัญสำนึกความเป็นไท (ลื้อ) มีสูงกว่าความเป็นจีน จึงทำให้ผู้เขียนสนใจบันทึกนำเสนอในประเด็นของไทลื้อ และพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบจีนที่มีสายสัมพันธ์อันดีกับประเทศไทย ซึ่งมีข้อมูลว่าเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์มีนโยบายและสนับสนุนให้มีการส่งพระภิกษุหนุ่มสามเณรน้อยมาศึกษาในประเทศไทย เพื่อรักษาสืบต่อแบบแผนพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทไว้ในดินแดนสิบสองปันนาประเทศจีน ซึ่งในการศึกษานี้ก็จะได้บันทึกแบ่งปันนำเสนอต่อไป

ภาพที่ 1 การศึกษาดูงานของหลักสูตรบัณฑิตศึกษาภาควิชารัฐศาสตร์ ที่วัดหลวงไทลื้อ สิบสองปันนา จีน
ที่มา: ภาพหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ 25 เมษายน 2559

พี่น้องเผ่าไทที่สิบสองปันนา

เผ่าไท สิบสองปันนาในอดีตที่อาจเป็นชนเผ่าที่มีวิถีในเรื่องเกษตรแบบยังชีพ มีวิถีชีวิตผูกพันกับบรรพบุรุษที่เป็นนกยูง ช้าง (คาดว่าน่าจะได้รับอิทธิพลตำนานตามหลักพุทธศาสนา ในเรื่องสุธนกับนางมโนราห์/ซึ่งสอดคล้องกับคติการตั้งเมืองของเขมรที่ผูกพันนาค พม่ากับการตั้งเมืองด้วยเรื่องของสิงห์โต หรือมอญกับการตั้งถิ่นฐานด้วยเรื่องของหงส์ เป็นต้น) ดังนั้นคติของการตั้งเมืองกับความเป็นบรรพบุรุษจึงเหมือนเป็นเรื่องเดียวกัน ดังนั้นการเดินทางเยี่ยมพี่น้องเผ่าไท ในกลุ่มตระกูลภาษาไท-กะได อันเป็นลูกของกลุ่มตระกูลมอญ-ขะแมร์ -และกลุ่มออสโตร-เอเชียติก (Austro Asiatic) จึงทำให้เห็นรากบางอย่างของวิถีวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนาและภาษา ของพี่น้องเผ่าไท ซึ่งครั้งหนึ่งรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2440-2507) เคยมีแนวคิดในการที่จะรวบรวมพี่น้องเผ่าไทและตั้งจักรวรรดิไทย ให้มีความยิ่งใหญ่ แต่ได้กลายเป็นผู้แพ้สงครามร่วมกับญี่ปุ่นในเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ พ.ศ. 2488 ไปเสียก่อน

ในการเดินทางมีกำหนดการหลายจุดที่สำคัญๆ เช่น การไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พี่น้องเผ่าไท และการเยี่ยมชมบ้านไทลื้อ วัดหลวงป่าเขย วัดหลวงไทลื้อ เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดทำให้เห็นถึงความพยายามในการเข้าไปรักษาอัตลักษณ์หรือรากของไทลื้อไว้ แม้ปัจจุบันในคนที่ผู้เขียนและคณะเดินทางศึกษาดูงานในครั้งนี้ จะยังเห็น รูปลักษณะเหล่านี้ที่ถูกรักษาอนุรักษ์ แต่อีกมุมหนึ่งก็พบกับการปะทะสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมการพัฒนากับวิถีดั้งเดิมที่กำลังลบเลือน และถูกบรรจุไว้ในพิพิธภัณฑ์หรือสถานที่จัดแสดง จนกระทั่งรอเวลาและจะศูนย์หายไปในที่สุด นัยหนึ่งเหมือนการปรับตัวภายใต้กระแสธารของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งในการเดินทางครั้งนี้สามารถพบเห็นได้ภายใต้บริบทของชนเผ่าไท ที่สิบสองปันนา จากการสัมภาษณ์และคำ

บอกเล่าของโกศหนุ่ม “อาเจิง” (2559) อติตมหาเปรียญ 3 ประโยคจากสำนักวัดปากน้ำที่ลาสิกขา ได้วิชาภาษาไทยมาเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพ และนำคณะเป็นผู้ให้ข้อมูลแก่พวกเรา ทั้งสืบค้นข้อมูลมาเรียบเรียง ทำให้เห็นว่าจริงๆ แล้วการจัดการโดยรัฐภายใต้แนวคิดในเรื่องของการพัฒนา อาจไม่ตอบโจทย์ในวิถีแบบเดิมของชีวิต แต่ตอบโจทย์ในเรื่องการท่องเที่ยวอาชีพและรายได้ จึงทำให้เห็นอาชีพอย่างใหม่ วิถีอย่างใหม่ ของพี่น้องชนเผ่าไท หรือเผ่าอื่นๆ ในสิบสองปันนา โดยรัฐบาลเป็นผู้กำหนด เช่น ประกอบอาชีพอย่างใหม่ที่ไม่ใช่วิถีเกษตรแบบยังชีพแบบเดิม วิถีชีวิตความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อถูกนำไปจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์หรือการจัดแสดงโชว์ ดังที่พวกเราได้เข้าไปชมพารานส์โชว์ ที่สะท้อนถึงความหลากหลายของชนเผ่า โดยเฉพาะเผ่าไทลื้อที่สิบสองปันนา ที่ผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนา ช้าง และนกยูง รวมไปถึงเอกลักษณ์ด้านดนตรีที่เกี่ยวข้องกับกลอง หรือเครื่องดนตรีอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการตี สี่ ตีเป่า ตามแบบปัญจดุริยางของสากลดนตรีทั่วโลก ดังนั้นเผ่าไทลื้อสิบสองปันนาจึงเป็นกลุ่มตระกูลที่มีลักษณะร่วมกับพี่น้องเผ่าไทในภาคเหนือ รวมไปถึงพี่น้องเผ่าไทไทยที่กรุงเทพฯ ก็ตาม

ภาพที่ 2 การแสดง พารานส์โชว์ สำหรับนักท่องเที่ยวที่เนื่องด้วยวิถีวัฒนธรรมในสิบสองปันนา (ภาพ ออนไลน์)

เมื่อสืบค้นเกี่ยวกับความเป็นสิบสองปันนา จะพบในงานของ สมิตรา สุวรรณ์เดชา (2554) ในงานวิจัยเรื่อง “กรณีศึกษาเปรียบเทียบชนชาติไทลื้อในสิบสองปันนาและจังหวัดน่าน : หนทางสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน” ที่เน้นเรื่องการท่องเที่ยว แต่ผู้วิจัยก็สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชนเผ่าไท ที่น่านกับสิบสองปันนามีลักษณะร่วมหลายประการ หรือในงานของ องค์ สุริยเมฆะ (2558) ในงานศึกษาเรื่อง “สถานภาพการศึกษาชาติพันธุ์ไทลื้อ ตั้งแต่ พ.ศ. 2480-2540” ที่สะท้อนให้เห็นพัฒนาการของการศึกษาเกี่ยวกับไทลื้อรวมทั้งจำเพาะไปยังพื้นที่สิบสองปันนา หรือในงานศึกษาของ ณัชชา เลหาศิรินาถ (2541) เรื่อง “สิบสองพันนา: รัฐจารีต” งานของจากรุวรรณ พรหมวัง (2536) เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อ ทั้งหมดล้วนสะท้อนคิด” หรือในงานของ ฉลอง สุขทอง (2553) ในเรื่อง รอยไทยในสิบสองปันนา ในงานของ วนิตา พึ่งสุนทร (2533) เรื่อง เรือนไตลื้อในสิบสองปันนา ในงานของ GUANGJIAO YU อุเทน ลาพิงค์ พรหมหาวิเศษ ปณณวชิโร (2565) ในงานศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักขรรษาธรรมในการครองเรือนของชาวไทลื้อ ในเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน ที่ทั้งหมดที่ยกมามุ่งศึกษาถึงความเป็นไทลื้อพี่น้องกลุ่มตระกูลภาษาไทย และพื้นที่สิบสองปันนาในมิติที่หลากหลายสะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่คงอยู่ผสมรวมกับการศึกษาดูในงานในครั้งนั้นของผู้เขียน และนอกจากนี้ยังมีงานของ วสันต์ ปัญญาแก้ว (2550) ในเรื่อง เสี่ยงไตลื้อ การเดินทาง/เคลื่อนที่ของพลเมืองลื้อ สิบสองปันนา ที่สะท้อนผลการศึกษาว่า

ขบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมผ่าน “โครงการพัฒนา” วัฒนธรรมเพลงไตลื้อสมัยใหม่ ในสิบสองปันนาโดยเน้นพิจารณาขบวนการก่อตัวขึ้นมาของกลุ่ม “เสี่ยงไตลื้อ” เป็นกรณีศึกษา ขบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมของเพลงไตลื้อสมัยใหม่ แสดงให้เห็นว่า ปฏิบัติการของการเดินทาง/เคลื่อนที่ข้ามรัฐชาติ ไม่ว่าจะเป็น, การเดินทางของผู้คน (อาทิ ที่ผ่าน การค้า การท่องเที่ยว การเยี่ยมญาติมิตรและ

การศึกษาหาความรู้ของพระ-เณร) หรือ การเคลื่อนย้ายของสิ่งของและสินค้าทางวัฒนธรรม (ไม่ว่าจะเป็น คลื่นวิทยุ เทปคาสเซต ซีดี และ วีดีโอซีดี เพลงและภาพยนตร์) คือกลไกที่สำคัญอย่างยิ่งยวดต่อขบวนการ รื้อฟื้นและสืบสานพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชาวลื้อในสิบสองปันนา การเคลื่อนย้ายถ่ายโอนวัฒนธรรม ลุ่มน้ำโขงตอนบนคือการเดินทาง/เคลื่อนที่ที่การพัฒนาระดับภูมิภาค

หรือในงานของ ฉวีวรรณ ว่องเจริญกุล และ เมฆม สอดส่องกฤษ (2557) ในงานศึกษาเรื่อง ชนกลุ่มน้อยเผ่าไต : ที่ น้อยเผ่าไทในสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน ที่นำเสนอการศึกษาในประเด็นของ

กลุ่มน้อย ชาวไท สิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน, นักวิชาการมีความเห็นว่าเป็นจุดกำเนิด ของเผ่าพันธุ์ตระกูลไท...เกี่ยวกับชนเผ่าไตในสิบสองปันนา มีเนื้อหาหลักประกอบด้วย(1) ถิ่นที่อยู่ (2) ข้อมูลทางภาษา (3) ประวัติศาสตร์ (4) ศิลปวัฒนธรรม (5) ชีวิตความเป็นอยู่ (6) ขนบธรรมเนียมประเพณี เนื่องจากข้อความเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศจีนของไทยยังมีอยู่น้อย

หรือในงานของ ธนิศ หมื่นคำวัง และ เกรียงไกร เกิดศิริ (2563) ในเรื่อง แบบแผนของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ: ทิศทาง การจัดวางพื้นที่ และลำดับศักดิ์ของพื้นที่ หมู่บ้านห่ม เมืองมาง สิบสองปันนา ประเทศจีน ที่ในงานได้เสนอผลการศึกษาไว้ว่า

ศึกษาแบบแผนของเรือนไทลื้อในหมู่บ้านห่ม เมืองมาง สิบสองปันนา ประเทศจีน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ สำคัญแห่งหนึ่งของเมือง โดยวิเคราะห์ทั้งหมด 3 ประเด็น ได้แก่ ทิศทางการวางตัวของเรือน การจัดวาง พื้นที่ใช้สอย และลำดับศักดิ์ของพื้นที่ภายในเรือน ละเพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการรักษาสืบทอดและการ เปลี่ยนแปลงแบบแผนของเรือน แบบแผนสิบสองปันนาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อทิศทางการวางตัวของพื้นที่ ทางการจัดวางพื้นที่

หรือในงานของ จีรพันธ์ จันทรแดง และระวีวรรณ โอหารรัตน์มณี (2559) ในงานเรื่อง จากนอกสู่ใน: ลักษณะของ เรือนและที่ว่างในเรือนไทลื้อในเมืองล่า สิบสองปันนา ที่นำเสนอผลการศึกษาไว้ว่า

ลักษณะของบ้านเรือนและที่ว่างจากภายนอกสู่ภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อผ่านกรณีศึกษาที่บ้านแวน และบ้านโงนนิม เมืองล่า สิบสองปันนา...วิเคราะห์ภูมิปัญญาพื้นถิ่นจากภาคสนามวิจัยเกี่ยวกับลักษณะ เรือนสู่พื้นที่ว่างในเรือน เป็นฐานความรู้สู่การศึกษาลักษณะเฉพาะของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ

ในงานของ อธิริยาภรณ์ แสงปัญญา (2562) ในเรื่อง ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสังคมของชาวไทสิบสองปันนาจาก สุภาษิตไทลื้อ ที่เสนอผลการศึกษาว่า

สุภาษิตไทลื้อ เป็นมรดกทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นคำสอนที่มีมาแต่ครั้งโบราณ ควรที่จะ อนุรักษ์และสืบทอดในการใช้อบรมสั่งสอนเยาวชน เพื่อเป็นการตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของ ภูมิ ปัญญาพื้นบ้าน และยังเป็นการช่วยรักษาอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อให้คงอยู่ต่อไป สุภาษิตไทลื้อได้สะท้อน ภาพวิถีชีวิตของชาวไทลื้อในสิบสองปันนา ในด้านสังคม, คือ การปกครอง และการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่ง เป็นวิถีชีวิตที่มีความเป็นอยู่เรียบง่าย ผูกพันกับธรรมชาติและความเชื่อที่มีอิทธิพลของคติทางพุทธศาสนา เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งปรากฏให้เห็นในวิถีชีวิตที่มุ่งแนะนำสั่งสอนให้ชาวไทลื้อในสิบสองปันนา กระทำแต่สิ่งที่ดี เลี่ยงการกระทำที่จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุขในสังคมเพื่อความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของ สังคม สังคมวัฒนธรรมสุภาษิตไทลื้อภาพสะท้อนวิถีชีวิต

ในงานของ DAO LI (2561) ในงานศึกษาเรื่อง การศึกษาวัฒนธรรมไทลื้อด้านศาสนา ที่เมืองเชียงรุ่ง จังหวัดสิบสอง ปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน ที่นำเสนอผลการศึกษาว่า

คนวัยกลางคนและผู้สูงอายุยังคงเคร่งครัดในพุทธศาสนาและการทำบุญ ส่วนวัยรุ่นและเด็กๆ เข้าวัดทำบุญน้อยลง ปัญหาที่พบที่สำคัญคือ ไม่มีพระสงฆ์ และไม่มีเณรที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนา และอีกปัญหาใหญ่คือไม่มีผู้ที่สืบทอดศาสนาสำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมไทยด้านศาสนา ที่เมืองเชียงใหม่ จังหวัดลีสองปันนา

ในงานของ ศิโรตม เสือคล้าย (2558) ในงานศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการของวิหารไทลื้อ ระหว่างกรณีศึกษาในเมืองน่าน ประเทศไทย กับกรณีศึกษา ในแคว้นลีสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ที่นำเสนอผลการศึกษว่า

วิหารแบบล้านนา หรือ วิหารที่มีหลังคาอ่อนช้อยแบบหลวงพระบาง ทำให้รูปแบบของวิหารไทลื้อ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะ ของกลุ่มชน และผู้ที่ให้การอุปถัมภ์ แต่อย่างไรก็ตาม รูปแบบวิหารไทลื้อที่พบจากทั้งสองแหล่งที่ตั้งของกรณีศึกษาก็ยังมี ลักษณะร่วม กล่าวคือ การคงไว้ซึ่งแนวคิดของวิหารไทลื้อต้นแบบที่ลีสองปันนา, ส่วนในประเทศไทย ในช่วงที่มีการตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อ ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย รูปแบบของวิหารในช่วงแรก เป็นรูปแบบที่มีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบเดิมจากวิหารต้นแบบที่ลีสองปันนา หลังจากนั้นตลอด ระยะเวลาที่ผ่านมา ยังได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมล้านนาและประเทศใกล้เคียง เช่นรูปแบบของวิหารทรงธาตุที่ได้รับอิทธิพลของ

ในงานของ ลู่ หยาง ภาณุ สรวายสุวรรณ ชูศักดิ์ สุวิมลเสถียร (2566) ในงานศึกษาเรื่อง นวกิจสุนทรียะ : สัมพันธบทการอนุรักษ์และเผยแพร่คุณค่าในจิตรกรรมฝาผนัง พุทธศาสนาวัดม้นใจหลง ลีสองปันนา ที่เสนอผลการศึกษาไว้ว่า

ปัจจุบันการสืบทอดจิตรกรรมฝาผนังวัดม้นใจหลงแบบดั้งเดิมไม่มีมาตรการป้องกัน ยากต่อการปรับตัวให้เข้ากับการพัฒนาสังคมร่วมสมัยและการสร้างสรรค์ใหม่จะทำให้จิตรกรรมฝาผนังแบบดั้งเดิมขาดความมีชีวิตชีวาและสูญเสียลักษณะเฉพาะไป ดังนั้น สัมพันธบทการอนุรักษ์และเผยแพร่คุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังพุทธศาสนาวัดม้นใจหลง ลีสองปันนาที่เหมาะสมคือ

โดยงานวิจัยทั้งหมดสะท้อนคิดเกี่ยวกับลีสองปันนา (จีน) ในมิติแตกต่างกันทั้งภาษา ศาสนา วัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิต บ้านเรือน และอื่นๆ ที่ปรากฏในการศึกษาในภาคภาษาไทย ทำให้เห็นว่าลีสองปันนาเป็นดินแดนชายแดนจีนที่มีวิถีของตนเองชัดเจน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ พูดภาษาจีนในฐานะที่ต้องสัมพันธ์กับกลุ่มชาวจีนและภาษาไทลื้อในฐานะที่เป็นพื้นถิ่นและชุมชนในกลุ่มตระกูลเดียวกัน นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทอันเป็นเอกลักษณ์และวิถีเฉพาะ ซึ่งเชื่อมั่นยืนยันได้ว่าพุทธเถรวาทเป็นไทลื้อ หรือไทลื้อเป็นพุทธเถรวาท ดังปรากฏในผลการศึกษาในองค์รวมที่นำเสนอมา

พุทธศาสนาเถรวาทในลีสองปันนา

ในเอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง “พุทธศิลป์ในบริบทความหลากหลายทางชาติพันธุ์” ของศาสตราจารย์ดร. เสมอชัย พูลสุวรรณ เสนอไว้ว่า “มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐ ประชาชนจีน เป็นถิ่นที่อยู่ของกลุ่มคนพูดภาษาตระกูลไทอีกกลุ่มหนึ่ง ที่เรียกตัวเองว่า “ไตเหินอ” หรือ “ไทเหินอ” ตามการออกเสียงในภาษาไทย มีความใกล้ชิดทางด้านภาษาและวัฒนธรรมกับ กลุ่มไทใหญ่ในรัฐฉาน” รวมทั้งให้ข้อสนับสนุนเกี่ยวกับการนับถือพระพุทธศาสนาที่ว่า “ปรากฏหลักฐานการนับถือศาสนาพุทธเถรวาทมายาวนานมากกว่าร้อยปี” พระมหาสุทิตย อาภากร (อบอู่) (2549) ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรม พระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงค์และคัมภีร์ที่ใช้เทศนาในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา” ล้านนาหรือภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน มีความเป็นมาที่ยาวนานเริ่มตั้งแต่อาณาจักรโยนกแถบกลุ่ม

แม่น้ำกก จังหวัดเชียงราย และอาณาจักรหริภุญนครเงินยาง หรือเมืองเชียงแสน มาปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนในสมัยหริภุญชัย (พ.ศ. 1204) และเจริญสูงสุดใน สมัยราชวงศ์มังรายที่มีนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่เป็นราชธานี (พ.ศ. 1839-2101) ความเจริญของล้านนานั้นมีความเป็นมาควบคู่กับพระพุทธศาสนา ซึ่งก่อให้เกิดการรณาวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่สำคัญ เช่น มังคลัตถทีปนี จักรวาททีปนี ที่รณนาขึ้นโดยพระสิริมังคลาจารย์ (ราว พ.ศ. 2020-2100) ส่วนพระรัตนปัญญาเถระ (ราว พ.ศ. 2016-) รณนาชินกาลมาลีปกรณ์ [เมื่อ พ.ศ. 2060 ในรัชสมัยพระติลกปนัดดาธิราช ในพรรษาที่ 23 ซึ่งคาดว่าอายุน่าจะย่างเข้า 44 ปี] และวชิรสารัตถสังคหะ รณนาเมื่อ พ.ศ. 2078 ที่วัดมหาวนาราม เชียงใหม่ รวมถึงวรรณกรรมของพระเถระรูปอื่นๆ ในล้านนาที่ถือว่า เป็นวรรณกรรมชั้นครูที่มีความไพเราะและชั้นเชิงในการแต่งที่ให้อรรถรสและความรู้ในศาสตร์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งได้เป็นแบบอย่างของการรณาวรรณกรรมหรือคัมภีร์ธรรมทางพระพุทธศาสนาล้านนาในยุคต่อมา และแต่ละเรื่องล้วนมีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมที่ทำให้ทราบถึงความเป็นมาและบริบททางสังคมในล้านนาได้เป็นอย่างดี ในบรรดาวรรณกรรมเหล่านั้น วรรณกรรมที่มีความสำคัญอีกประเภทหนึ่ง คือ วรรณกรรมเรื่องอานิสงส์ และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา ด้วยเหตุที่คัมภีร์ธรรมทั้งสองประเภทได้มีส่วนสำคัญในฐานะที่เป็นฐานความเชื่อของการรณาวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนา เป็นรากฐานที่สำคัญของการส่งเสริมวัฒนธรรม จารีตประเพณี และที่สำคัญเป็นแนวคิด ความเชื่อ และวิถีการปฏิบัติขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนาของชาวล้านนา ซึ่งปรากฏเป็นองค์ความรู้ในด้านต่างๆ

ก่อนที่จะตกอยู่ในการปกครองของจีนอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ.1804 และก่อนการปฏิรูปวัฒนธรรมของจีนในช่วง ค.ศ.1966-1876 ไทลื้อสิบสองปันนา เป็นกลุ่มชนชาติไทที่มีวัฒนธรรมชนชาติไทร่วมกับชาวไทเขิน ไทลื้อ ไทล้านนา อย่างแนบแน่น แม้ไทลื้อจะมีความเชื่อเรื่องผีอย่างแนบแน่น แต่ในด้านพระพุทธศาสนานั้นสิบสองปันนา สืบทอดพระพุทธศาสนา มาจากเชียงใหม่ ผ่านเชียงตุง เนื่องจากล้านนาเป็นศูนย์กลางสำคัญของพระพุทธศาสนา ในดินแดนแถบนี้ มีการส่งพระสงฆ์ มาศึกษาศาสนาที่ล้านนาอยู่เสมอ ตั้งแต่ครั้งพระยามังราย ทรงสร้างเมืองเชียงตุงและส่งโอรสไปปกครองเชียงตุง ครั้นภายหลังล้านนามีการก่อตั้งคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ใหม่และเผยแพร่อำนาจไปอย่างกว้างขวาง ก็ได้ส่งคณะสงฆ์ไปเชียงตุงและ เชียงรุ่งด้วย (ยรรยง จิระนคร, 2541)

ในอดีตนั้นพระเจ้าแผ่นดินทุกพระองค์ของสิบสองปันนา ดำรงตนเป็นองค์พุทธศาสนูปถัมภก มีการสร้างวัด สร้างปูชนียสถาน เพื่อให้ชาววัง ชาววัด และชาวบ้านมีสัมพันธภาพซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาและปูชนียสถานเหล่านั้นเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจความรักความสามัคคี และเป็นสัญลักษณ์ของสิบสองปันนา เช่น อุโบสถวัดเชียงเจิ้งในพระอุปถัมภ์ของเจ้าฟ้าเมืองเชียงเจิ้ง เจดีย์จอมทอง จอมหมอก จอมสิงห์และจอมสัก ซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ที่เจ้าฟ้าสิบสองปันนา ทรงสร้างไว้ในบริเวณพระราชวังเวียงผาครองซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งโขง ตลอดจนสนับสนุนให้มีการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทลื้อ เช่น การบวชเรียนของเด็กชายชาวไทลื้อ จนกลายเป็นค่านิยมที่ว่าเด็กชายชาวไทลื้อทุกคนต้องบวชเรียนเมื่อถึงเวลาอันควร เพื่อหัดเขียนอ่านอักษรไท ลื้อ โบราณ ตลอดจนสามารถจารเรื่องราวทางพุทธศาสนาลงบนใบลาน หรือเขียนเป็นพบสา ได้อย่างคล่องแคล่ว ชาวไทลื้อ เป็นพุทธศาสนิกชนที่มีศรัทธาสาธุในพระพุทธศาสนาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากลุ่มชนชาติไทอื่นๆ ซึ่งอยู่ในดินแดนใกล้เคียงกันมีปฏิสัมพันธ์และมีรากเหง้าทางวัฒนธรรมเดียวกัน ความศรัทธาตื้นตันในพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้ออย่างยิ่งยวดสะท้อนไว้ใน ภาษาที่ว่า ดักจื้อก้อ เหมือนล้อฟงธรรม ที่มีความหมายว่า ชาวไทลื้อ ฟงธรรมเทศนาแบบตั้งใจจริง จนไม่มีเสียงใดๆ แว่วออกมาจากกลุ่มของชาวไทลื้อเลย

จากข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์สะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาในสิบสองปันนามีพัฒนาการมาอย่างยาวนานและเป็นส่วนหนึ่งของชาวไทลื้อ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลักในสิบสองปันนา โดยในการเดินทางศึกษาดูงานก็พบเห็นวัดใน

พระพุทธรูปจำนวนมาก มีบันทึกการเดินทางของพระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน (2552) เห็นว่าเป็นประโยชน์ท่านได้บันทึกไว้ว่า

คณะเราเดินทางไปถึงท่านเจ้าอาวาสคือพระครูบาทหลวงจอมเมือง ดิถการกิจไปประชุมที่เมืองอื่น จึงเหลือรองเจ้าอาวาสและคณะสงฆ์อื่นๆให้การต้อนรับ วัดแห่งนี้จากคำบอกเล่าของพระแสง สุปัญญา รองเจ้าอาวาสได้ให้ข้อมูลว่า “ที่สิบสองปันนาปัจจุบันมีวัดของพระพุทธรูปจำนวนมาก 588 วัด มีพระสงฆ์ประมาณ 1,000 รูป สามเณรประมาณ 4,000 รูป จัดการศึกษาเฉพาะนักธรรมชั้นตรี โท เอก โดยใช้หลักสูตรของประเทศไทย พระสงฆ์ส่วนหนึ่งมาศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และวัดพระพุทธรูปตากผ้า จังหวัดลำพูน มีพระสงฆ์จากสิบสองปันนาสอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยคจากหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทย ในอนาคตก็หวังว่าสิบสองปันนาจะสามารถจัดการศึกษาแผนกบาลีได้เอง”

เหตุที่มีสามเณรมากกว่าภิกษุเพราะคนในสิบสองปันนานิยมบวชตั้งแต่อายุน้อยดังที่บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2557) ได้กล่าวไว้ว่า

“ชาวไทลื้อนิยมให้บุตรหลานของตนบวชเป็นสามเณรตั้งแต่อายุยังน้อย โดยถือว่าผู้มีอายุน้อยไร้เดียงสาเป็นผู้บริสุทธิ์ การบวชยอมได้บุญมากกว่าบาป ส่วนผู้ที่บวชอายุมากนั้นชาวไทลื้อไม่ค่อยนิยมนับถือ เข้าใจไปในทำนองบวชขณะที่เต็มไปด้วยกิเลส มีสุภาจิตของไทลื้อแห่งแคว้นสิบสองปันนาบทหนึ่งกล่าวไว้ว่า “**เฝ้าขาว ป้ายขาวคือกลางก่า**” หมายถึงคนเราเมื่อยามเด็กไร้เดียงสามีจิตใจสะอาดบริสุทธิ์ ยามชราจะให้มุ่งทำบุญ ในวัยกลางคนนั้นล้วนเต็มไปด้วยกิเลส

พระคำถีน อนุโย รองเจ้าอาวาสอีกรูปหนึ่งได้เล่าให้ฟังว่า (พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน, 2552)

“สิ่งที่พระสงฆ์ในสิบสองปันนาอยากได้มากที่สุดในปัจจุบันคือ (1) พระครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี (2) แปลพระไตรปิฎก หนังสือธรรมะ ประวัติครูบาอาจารย์ฝ่ายเถรวาทเป็นภาษาจีน เพราะปัจจุบันคนจีนหันมาสนใจศึกษาพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทมากขึ้น แต่ขาดตำราและวิทยากรผู้มีความรู้ที่จะให้คำแนะนำแก่คนเหล่านั้น

เสนห์ เตชะวงศ์ ได้ถามคำถามที่น่าสนใจคำถามหนึ่งว่า

“ภายหลังที่จีนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยมพระสงฆ์ในสิบสองปันนามีบทบาทอย่างไร”

พระคำถีน อนุโย ได้ให้คำตอบว่า

“รัฐบาลประเทศจีนมีข้อห้ามเพียงสองประการคือห้ามทำผิดกฎหมายและห้ามยุ่งเกี่ยวกับการเมืองเท่านั้น นอกเหนือจากนั้นมิได้จำกัดบทบาทของคณะสงฆ์แต่อย่างใด ให้สิทธิเสรีในการปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่าง เท่าที่จะทำได้ มีการช่วยเหลือสังคม อบรมประชาชน และปัจจุบันกำลังสร้างศูนย์ปฏิบัติธรรมอีกหลายแห่ง เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนที่กำลังมากขึ้นเรื่อยๆ วัดหลวงไทลื้อกำลังสร้างศูนย์ปฏิบัติธรรมที่เมืองง่า อีกแนวโน้มหนึ่งที่กำลังเกิดขึ้นในประเทศจีนคือเอกชนจะลงทุนสร้างวัดแล้วเก็บค่าผ่านประตูสำหรับผู้ที่มาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัดซึ่งขณะนี้ได้ทำไปหลายแห่งแล้ว แม้แต่วัดหลวงไทลื้อเองก็เก็บเงินค่าผ่านประตู คนจีนคนใดจะเข้าวัดไปสวดมนต์ไหว้พระต้องเสียค่าผ่านประตู แม้ถึงอย่างนั้นประชาชนก็ยังเข้าวัดมีจำนวนมากทุกวัน (พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน, 2552)

ท่านเตาซูเหริน หรือ เจ้าแสงเมืองผู้นำฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสิบสองปันนา เล่าว่า

“เราเกิดเป็นคนไท ชาวสิบสองปันนาทั้งหมดเป็นข้าของพระพุทธศาสนา เรามีศีล มีธรรม ก็เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้า หลังจากพระพุทธศาสนาหายไป คนไม่ได้นับถือศาสนา มากกว่า 20 ปี ต่อมารัฐบาลจีนเปิดกว้างมากขึ้นให้คนนับถือศาสนา พอเริ่มฟื้นฟูศาสนาจากวัดร้างไม่มีพระ ไม่มีสามเณร เราเริ่มด้วยการบวชพระ แล้วส่งไปเรียนที่ไทย พม่า ศรีลังกา แล้วกลับมาที่สิบสองปันนาช่วยกันฟื้นฟูศาสนา ผมดีใจที่ผมได้ฟื้นฟูศาสนาขึ้นมา เพราะพระพุทธศาสนา เป็นวัฒนธรรมของชนชาติไททั้งหมด โบราณอยู่ในวัด วัฒนธรรมชาวพุทธอยู่ในวัด เมื่อก่อนผมเป็นเจ้าของผ่นดิน ตอนนั้นผมเป็นข้าราชการ แต่ผมก็ไม่ลืมสิ่งที่ปู่ย่า ตายาย สอนว่า เราเป็นคนไท เราต้องช่วยกันดูแลและฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ไม่ให้สูญสลายหายไปในยุคของเรา” (DMC.TV, 2556)

จากความพยายามในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสิบสองปันนา

ทำให้ปัจจุบันมีจำนวนพระภิกษุสงฆ์เพิ่มจำนวนขึ้น มีจำนวนกว่า 4,000 รูป ซึ่งแรกเริ่มท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้า วัดปากน้ำภาษีเจริญ (พ.ศ. 2468-2564 อายุ 96 ปี) ท่านได้สนับสนุนงบประมาณจัดสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมไว้ ต่อมาได้มีการสร้างวิทยาลัยสงฆ์เถรวาทขึ้น และมีการประสานความร่วมมือกับชาวพุทธนานาชาติประเทศ ช่วยกันสนับสนุนและฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเถรวาทบนผ่นดินสิบสองปันนาให้เจริญยิ่งขึ้นสืบไป ให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ดังจะเห็นได้จากพิธีฉลองวิหารวัดป่าเจ หรือ วัดป่าเซตัมหาราชฐาน วัดในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ใหญ่ที่สุดในสิบสองปันนา ที่ปัจจุบันเป็นศูนย์กลางและเป็นวัดที่เป็นหลักในการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในสิบสองปันนา (DMC.TV, 2556)

ภาพที่ 3 วัดราชฐานหลวงป่าเจ และภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองและยุคปฏิวัติวัฒนธรรมจีน ส่งผลให้วัดกลายเป็นที่เลี้ยงสัตว์ พระพุทธรูปถูกทำลาย ฐานองค์พระกลายเป็นเวทีการแสดง (ภาพจิตรกรรมฝาผนัง) สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาในสิบสองปันนาวัดหลวงไทลื้อ

ที่มา: ภาพDMC.TV, 2556)

ทั้งหมดเป็นข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัย รวมทั้งเป็นบทสนทนาระหว่างบรรทัดจากแหล่งข้อมูลที่สืบค้นมาเพื่อสนับสนุนประเด็นพระพุทธศาสนาในสิบสองปันนา จึงนำข้อมูลจากแหล่งข้อมูลนั้นๆ มาสนับสนุนการเรียบเรียงเพื่อประโยชน์ของการศึกษาในประเด็นพระพุทธศาสนาในสิบสองปันนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพระพุทธศาสนาในสิบสองปันนา เชิงประจักษ์ของการพูดคุยและสนทนาร่วมกัน ทำให้ได้ข้อมูลว่าพระพุทธศาสนาในสิบสองปันนาเป็นเถรวาท และมีอิทธิพลหรือได้รับอิทธิพลไปจากเมืองเหนือของไทยในอดีต และยังมีสายสัมพันธ์ที่ดีต่อกันจนกระทั่งปัจจุบัน

เสวนาทิศทางพระพุทธศาสนาเถรวาทสู่อนาคต

ในการประชุมเสวนาในครั้งนั้นได้บทสรุปในเชิงหลักการกว้างๆ ร่วมกัน โดยมี ผู้บริหารฝ่ายมหาวิทยาลัย มจร อันประกอบด้วย ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม [รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป] พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ [รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์] พระมหาสุทนต์ อากาศโร [ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์] ดร.พิเชฐ หังโต [ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป] ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ [หัวหน้าภาควิชาการศึกษาศาสตร์] ผศ.ดร.ธวัชรัตน์ อิศรเดช [รศ.หัวหน้าภาควิชาการศึกษาศาสตร์] คณาจารย์ประจำหลักสูตร คณะสังคมศาสตร์ รวมไปถึงนิสิตสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ซึ่งเป็นพระสงฆ์ฆราวาสในหลายจังหวัด พร้อมคณะสงฆ์และผู้บริหารระดับสูงในกรอบการสร้างความร่วมมือร่วมกันระหว่างคณะสงฆ์สิบสองปันนา และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในส่วนของคณะฝ่ายจีนสิบสองปันนาประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราชองค์อาชญาธรรม (ครูบาหนูจอม) รองประธานกรรมพุทธสมาคม (มหาเถรสมาคม) ฝ่ายเถรวาท ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาของจีนสิบสองปันนา ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ญูนาน ผู้บริหารคณาจารย์ฝ่ายสิบสองปันนา โดยในที่ประชุม สมเด็จพระสังฆราช (ครูบาหนูจอม) แห่งสิบสองปันนาในฐานะรองประธานพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ซึ่งท่านได้เล่าให้ข้อมูลแก่ที่ประชุมถึงสถานการณ์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ที่มีอยู่ 3 นิกายหลักๆ คือ

มหายานในแบบจีน วัชรญาณ ในแบบทิเบต และเถรวาทซึ่งมีฐานที่ตั้งส่วนใหญ่อยู่ที่สิบสองปันนา โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไท พระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์คู่กับ ท่านให้ข้อมูลว่าในปัจจุบัน มีวัดเถรวาทในประเทศไทยประมาณ 580 วัด มีพระภิกษุสามเณรทั่วประเทศกว่า 4 พันรูป จีนยังไม่นิยมการบวชแม้ชี นิยมบวชสามเณร (ลูกแก้ว) ในแบบไทยเหนือมากกว่า ซึ่งคาดว่าจะต่อไปคงจะมีแม่ชีเพื่อช่วยในการรักษา วัด

มีแนวทางที่จะจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ภาษาบาลีขึ้นสูง โดยอาศัยที่เคยลงนามความร่วมมือ (MOU) กับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยไว้กว่า 10 ปีที่ผ่านมา ซึ่ง สามารถจัดกิจกรรมให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ทั้งการวิจัย ศึกษา และเผยแผ่อื่นๆ ในสิบสองปันนาพระพุทธศาสนาขาดตอน และต้องการการฟื้นฟู ซึ่งมีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมีลักษณะร่วมด้วยเป็นพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท จัดการศึกษาหลายสิบปี จึงมีทรัพยากรทางการศึกษา ครังครูสอน มีกิจกรรมการเรียนการสอน ทั้งเรื่องพระพุทธศาสนา และภาษาบาลี ความต้องการทางด้านฝ่ายเถรวาทจีน จึงต้องการทั้งครูสอน ตำรับตำราทางด้านพระพุทธศาสนา

โดยตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช วัดราชฐานหลวงป่าเจ เปรียบเสมือนสมเด็จพระสังฆราช สามารถแต่งตั้งผู้ช่วยอีก 5 รูป มาใช้เพื่อการปกครอง เป็นการสร้างรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้เกิดขึ้นในประเทศ รัฐบาลจีนโดยสำนักงานพระพุทธศาสนา ได้แต่งตั้งสมเด็จ 1 องค์ คือ สมเด็จอัครมุนี สมเด็จพระสังฆราช (ครูบาหนูจอม) และตั้งผู้ช่วยอีก 5 ประกอบด้วย ครูบาคำถิน อนุบาลโย แห่งวัดป่าธรรมวิหาร เมืองฮาย ครูบาแสง ครูบาหมาแสง ครูบาปิง ครูบาขันธ นอกจากนี้ยังมีครูบาสมโชค อีกสถานะหนึ่งท่านเป็นอาจารย์สอนที่วัดหลวงด้วย ทั้งในขณะนั้นกำลังศึกษาอยู่ที่ มจร วิทยาเขตพะเยา นอกจากนี้ยังมีสามเณรแก้ว พระลัธวอก พระคำแยม ได้ถูกส่งไปศึกษาที่ศรีลังกา และมีพระภิกษุกำลังศึกษาอยู่ที่วิทยาเขตคุณหมิง

คณะสงฆ์สิบสองปันนา ประสงค์จะตั้งวัดป่ามีมูลค่า 3 ร้อยล้านหยวน มหาวิทยาลัยที่จะสร้างแบ่งเป็น 4 ส่วน ศาสนาพุทธ การศึกษาศาสนาพุทธ ครูและนักเรียน ที่อยู่ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม จีน มหายาน เถรวาท ไทย หรือพม่า แต่ยังคงขาดแคลนครูสอนอยู่ ต้องพึ่งพาอาศัยครู บุคลากร

จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยของประเทศไทย ความสัมพันธ์ไทยจีนมีมายาวนาน นับพันปี ในอดีตไม่มีรถเครื่อง จนถึงปัจจุบัน เรายังเดินทางไปหาผู้กันเหมือนบ้านพี่บ้านน้อง ยิ่งสมัยนี้ประเทศเจริญกันมากขึ้น ไปทางรถได้ ไปทางเรือได้ ไปทางเครื่องบินได้ ต่อไปไทยจีนจะมีกิจกรรมร่วมกันอยู่ตลอดเรื่อย ๆ ต่อไปสิบสองปีนาเราจะสร้างมหาวิทยาลัย ที่มีหอพัก มีศูนย์วิจัยทางด้านพระพุทธศาสนา หวังว่าจีนไทยจะแลกเปลี่ยนความรู้ วัฒนธรรม และการศึกษาในกันและกัน ผมขอเป็นตัวแทนอำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จะพูดถึงการจัดการจัดการมหาวิทยาลัยบาลีชั้นสูง และต่อไปคงไปมาหาสู่กันในอนาคต

คณะสงฆ์สิบสองปีนา มีการส่งสามเณรไปเรียนไปที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่งไปเรียนที่ไทย พม่า ศรีลังกา เช่น ประเทศไทย ส่งไปเรียนที่พม่า เกาหลี หรือเชียงใหม่ รัฐบาลจีนได้ดำเนินการฟื้นฟูขึ้นมาทุกศาสนา (ศาสนาพุทธ อิสลาม คริสต์ และศาสนาเต๋า และศาสนาขงจื้อ) ศาสนาพุทธแบ่งเป็น 3 นิกายใหญ่ๆ นิกายมหายาน วชิรญาณ และเถรวาท

ในปัจจุบันคณะสงฆ์ได้มีการแต่งตั้งคณะสงฆ์ฝ่ายบริหารจำนวน 5 รูปและได้รับการรับรองแต่งตั้งโดยรัฐบาลจีน ซึ่งมีหน้าที่บริหารในภาพรวมคล้ายมหาเถรสมาคมที่มีประธานและกรรมการ โดยประกอบด้วยครูบาคำถิ่น อนาลโย แห่งวัดป่าธรรมวิหาร เมืองฮาย ครูบาแสง ครูบาทนแสง ครูบาปิง ครูบาจันทร์ โดยภาระกิจในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้ดำเนินการให้

1. คณะสงฆ์ญานาน มีภาระงานที่ดำเนินการอยู่ คือ การส่งพระภิกษุหนุ่มสามเณรน้อยจากสิบสองปีนาไปศึกษายังประเทศต่างๆ ในภูมิภาคนี้ อาทิ ส่งมายังประเทศไทยด้วยเหตุผลในเรื่องภาษาวัฒนธรรมและความใกล้เคียงโดยเฉพาะในจังหวัดพม่า ที่มีการทำ MOU ลงนามระหว่างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในช่วงนั้นมีพระภิกษุสามเณรจำนวนรวม 8 รูป ศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพม่า รวมไปถึงการส่งไปศึกษาที่พม่า และศรีลังกาก็ดำเนินการอยู่โดยเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่คณะสงฆ์ญานานดำเนินการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้น

2. การส่งเสริมและสร้างความร่วมมือ ความร่วมมือในของวิทยาลัยสงฆ์กับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กับการจัดหลักสูตรอบรม แลกเปลี่ยนครู นิสิตในวิทยาลัยบาลีชั้นสูง ซึ่งคณะสงฆ์ฝ่ายสิบสองปีนามองว่าการศึกษารูปธรรมบาลีเป็นหัวใจสำคัญของการรักษาพุทธพจน์และคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในส่วนของเถรวาท ทั้งผู้บริหารคณะสงฆ์ปัจจุบันมีประสบการณ์ในการศึกษาภาษาบาลีจากประเทศไทย และอีกหลายรูปเป็นนิสิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งนับว่าน่าจะเป็นกลไกอันดีในการจัดการศึกษาร่วมกันโดยมีนิสิตไปเป็นฐานการศึกษาในมหาวิทยาลัย

3. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยอธิการบดีมหาวิทยาลัยได้เคยลงนามกับพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในเรื่องการให้ความร่วมมือระหว่างกันระหว่างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กับคณะสงฆ์ในการส่งเสริมและความร่วมมือระหว่างกันอยู่แล้ว ซึ่ง (1) กรอบในการให้ความร่วมมือ อันเป็นไปตามข้อตกลงเดิมนั้นสามารถกระทำได้ด้วยเหตุผลว่ามีการลงนามความร่วมมืออยู่แล้ว (2) สามารถลงนามเฉพาะเรื่องเพื่อให้ความร่วมมือซึ่งจะได้กำหนดแนวทางในการให้ความร่วมมือ เช่น การส่งคนไปอบรมที่มหาวิทยาลัย หรือการร่วมกันร่างหลักสูตรการเรียนการสอน และส่งบุคลากรมาศึกษา แล้วอบรมเป็นหลักสูตรระยะสั้น ในการอบรมแนวทางการสอนบาลีชั้นสูง ในอนาคต (3) การส่งเสริมการจัดทำหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพระหว่างกัน (4) การให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ แก่กันและกันอันเกี่ยวกับการพัฒนากิจการพระพุทธศาสนาในสิบสองปีนา ซึ่งบทสรุปของการเสวนาพูดคุยกันได้บทสรุปอันเป็นกรอบกว้างๆ เพื่อลงรายละเอียดและร่วมกันปฏิบัติ พร้อมทั้งได้มีการตั้งคณะทำงานขึ้นมาเพื่อเสริมสร้างการทำงานร่วมกัน อันเป็นไปตามกรอบการศึกษาและแนวทางเบื้องต้น

การเสวนาได้บทสรุปว่าเราจะพัฒนาทิศทางพระพุทธศาสนาส่วนกันได้ผ่านบุคคลกรของคณะสงฆ์สิบสองปันนาที่มีเครือข่ายการศึกษาในประเทศไทยในวงกว้างอยู่แล้วหลายแห่งด้วยกัน

เหตุการณ์เนื่องจากการเสวนาในวันนั้น คณะของพวกเราได้เดินทางต่อไปยังวัดไทยลื้อ เป็นวัดที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อยืนยันอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทลื้อ และพระพุทธศาสนาเถรวาทในสิบสองปันนา โดยวัดแห่งนี้มีวิทยาลัยสงฆ์สิบสองปันนาที่ตั้งขึ้นสำหรับพระภิกษุสามเณรโดยจัดการศึกษา 2 แบบ คือ

(1) การศึกษานักธรรม โดยนำหลักสูตรการจัดการศึกษาแบบประเทศไทยไปใช้จัดการศึกษา ด้วยเหตุผลว่าคณะสงฆ์ส่วนใหญ่มีประสบการณ์การเข้ามาศึกษาในประเทศไทยเช่น สมเด็จพระสังฆราชเคยมาศึกษาที่วัด จังหวัดลำพูน เป็นต้น ดังนั้นคณะสงฆ์จึงนำหลักสูตรไปจัดการศึกษา

(2) การจัดการศึกษาโดยรัฐเรียนเป็นภาษาจีน โรงเรียนใช้ภาษาจากส่วนกลาง ใช้หลักสูตรจากส่วนกลาง จบไปแล้วเท่ากับวุฒิการศึกษาสามัญ (มัธยมปลาย) ในแบบโรงเรียนจีนทั่วไป ซึ่งที่วิทยาลัยสงฆ์ โดยมีสามเณรลูกหลานไท ทั้งไทยสิบสองปันนาเอง และไท จากเชียงตุง ในกลุ่มตระกูลไทใหญ่มาเรียนกันจำนวนหลายท่าน ในวันนั้นทราบว่ามีทั้งหมด 8 รูป และเรียนจบกลับไปส่วนหนึ่งก็ไปเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มและไปเรียนยังประเทศไทย หรือต่างประเทศต่อไป เมื่อสอบถามน้องสามเณรก็ประสงค์จะกลับไปศึกษาในประเทศไทยโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ด้วยเหตุผลในเรื่องภาษาที่มีการเตรียมความพร้อม สอบถามน้องเณรว่าทำไมพูดภาษาไทยได้ชัด เพราะครู หมายถึงพระและสามเณรที่เคยไปเรียนเมืองไทย สอนภาษาไทยเสริมให้ ซึ่งโดยพื้นฐานความรู้มีอยู่บ้างแล้วด้วยเหตุผลในเรื่องตระกูลภาษาที่ใกล้เคียงกันจึงทำให้พัฒนาการทักษะและภาษามีความใกล้เคียงกัน

ภาพที่ 4 สมเด็จพระญาณธรรม สมเด็จพระสังฆราชฝ่ายเถรวาท ที่วัดราชฐานหลวงป่าเจ เมืองสิบสองปันนา เป็นประธานนำ

เสวนากิจการพระพุทธศาสนาสิบสองปันนา จีน, วัดหลวงไทลื้อ การเสวนาร่วมกันระหว่างคณะศึกษาดูงาน และผู้บริหารคณะสงฆ์เถรวาทสิบสองปันนา

ที่มา: ภาพคณะศึกษาดูงาน 26 เมษายน 2559

ในการทัศนศึกษาและ ร่วมเสวนาปรึกษาแนวทางความร่วมมือในการส่งเสริมและพัฒนากิจการพระพุทธศาสนาใน สิบสองปันนา ระหว่างมหาวิทยาลัย มจร กับคณะสงฆ์เถรวาท สิบสองปันนา และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมเมืองสิบสองปันนา พร้อมคณะผู้บริหาร กิจการพระพุทธศาสนาสิบสองปันนา ณ วัดราชฐานหลวงป่าเจ เพื่อ กำหนดแนวทางความร่วมมือในการสนับสนุนการศึกษาบาลีชั้นสูง แก่ Buddhist Collage of Sipsongpanna [Branch of Yunan Buddhist Collage] เพื่อส่งเสริมพระภิกษุสามเณร ให้ไปศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ ส่วนหนึ่งก็สำเร็จการศึกษาและกลับมาขับเคลื่อนการศึกษาในสิบสองปันนา โดยเป็นผู้บริหารพุทธศาสนาในสิบสองปันนา ต่อไป ทั้งหมดเป็นการพูดคุย การเสวนา นัยหนึ่งมีเป้าหมายเพื่อการขับเคลื่อน อีกนัยหนึ่งเพื่อส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือใน การทำกิจกรรมร่วมกันทั้งหมดเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนั้นบางเรื่องเกิดขึ้นต่อเนื่อง บางเรื่องยังไม่เกิดแต่ได้พูดคุยแต่ ทั้งหมดเป็นเหตุการณ์ของวันดังกล่าว

ภาพที่ 5 การจัดสัมมนาพร้อมระหว่างคณะสงฆ์สิบสองปันนา กับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่วัดราชฐาน หลวงป่าเจ วัดหลวงไทลื้อ และวิทยาลัยสงฆ์สิบสองปันนา จีน

ภาพที่ 6 ศาสนสถานวัดที่ถูกสร้างขึ้นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่วัดหลวงไทลื้อ และวัดราชฐานหลวงป่าเจ ผู้เขียนพร้อม คณาจารย์ถ่ายภาพเป็นที่ระลึกในการเดินในครั้งนั้น (ภาพคณะศึกษาดูงาน 26 เมษายน 2559)

ที่มา: ภาพหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ 26 เมษายน 2559)

บทสรุป

การเดินทางครั้งนี้จึงเป็นทั้งในฐานะทูตที่สืบศาสนา และเป็นทั้งนักศึกษาที่เยี่ยมเยียนแผ่นดินไทยเราเอง ระหว่าง 25-28 เมษายน 2559 บันทึกสะท้อนย้อนคิดให้เห็นว่าภายใต้สถานการณ์ของความเปลี่ยนแปลง พระพุทธศาสนา ความเชื่อ และวิถีทางวัฒนธรรมต้องมีการปรับไปตามสภาพจริงที่เกิดขึ้น รวมทั้งเอกลักษณ์แห่งความเป็นชาติพันธุ์กำลังถูกหรือกลืนกลายให้กลายเป็นวิถีที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลง ความเป็นพระพุทธศาสนาก็ดี ความเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ก็ดี จะต้องคงอยู่และดำเนินต่อไป ภายใต้การเปลี่ยนแปลงอย่างใหม่ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ พระพุทธศาสนาเถรวาท ความเป็นไท “ลื้อ” ที่สืบสองปันนาจากการสังเกต พบเห็น เชื่อว่าจะยังคงอยู่ ชาติพันธุ์ไทจะยังคงอยู่ตราบนานเท่าที่สิ่งยังอยู่ด้วยกันเป็นเอกลักษณ์และถูกรักษาสืบทอดไว้ด้วยเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยๆ เคลื่อนไปอย่างมีพลวัตร หรือปรับตัวอย่างเหมาะสมภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ พรหมวัง. (2536). *การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อ*. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- จิรพันธ์ จันทรแดง และ ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี. (2559). จากนอกสู่ใน: ลักษณะของเรือนและที่ว่างในเรือนไทลื้อในเมืองลำ สิบสองปันนา. *วารสารวิชาการ การออกแบบสภาพแวดล้อม*, 3(2), 101-121.
- ฉลอง สุขทอง (2553). รอยไทยในสิบสองปันนา. *วารสารศิลปะและวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล*, 5(2553), 76-82.
- ฉวีวรรณ ว่องเจริญกุล และ เมฆม สอดส่องกฤษ. (2557). ชนกลุ่มน้อยเผ่าไท : พื้นองเผ่าไทในสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน. *วารสารกระแสวัฒนธรรม*, 15(27), 51-64.
- ณัชชา เลหาศิรินาถ. (2541). *สิบสองพันนา: รัฐจารีต*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธนิก หมื่นคำวัง และ เกรียงไกร เกิดศิริ. (2563). แบบแผนของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ: ทิศทาง การจัดวางพื้นที่ และลำดับศักดิ์ของพื้นที่ หมู่บ้านห่ม เมืองมาง สิบสองปันนา ประเทศจีน. *Journal of Architectural/Planning Research and Studies*, 17(2), 59-78.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2557). *ไทยสิบสองปันนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน. (2552). *พระพุทธศาสนาเถรวาทและศิลปวัฒนธรรมสิบสองปันนา*. สืบค้น 3 มกราคม 2566. จาก <https://www.cybervanaram.net/2009-12-17-14-43-37-13/11-2010-02-03-14-54-51>.
- พระมหาสุทิตย์ อาภาโร (อบอู่). (2549). *การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทคโนโลยีในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา*. (พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- ยรรยง จิระนคร. (2541). *ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมสิบสองปันนา* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- ลู๋ หยาง, ภาณุ สรวายสุวรรณ และ ชูศักดิ์ สุวิมลเสถียร. (2566). นวกิจสุนทรียะ : สัมพันธภาพการอนุรักษ์และเผยแพร่คุณค่าในจิตรกรรมฝาผนัง พุทธศาสนาวัดม้นไจ่หลง สิบสองปันนา. *วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเทพ*, 10(3), 40-54.
- วนิดา พึ่งสุนทร. (2533). เรือนไทลื้อในสิบสองปันนา. *วารสารหน้าจั่ว*, 10(2533), 12-36.

- วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2550). เสี่ยงไตลื้อ การเดินทาง/เคลื่อนที่ของพลเมืองลื้อ สิบสองปันนา. *วารสารสังคมศาสตร์*, 19(2), 194-233.
- ศิโรตม์ เสือคล้าย. (2558). การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการของวิหารไทลื้อ ระหว่างกรณีศึกษาในเมืองน่าน ประเทศไทย กับกรณีศึกษา ในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน. *วารสารวิชาการ ANU ศิลปะ สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 6(1), 1-13.
- สุมิตรา สุรัตน์เดชา. (2554). *กรณีศึกษาเปรียบเทียบชนชาติไทลื้อในสิบสองปันนาและจังหวัดน่าน : หนทางสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน* (รายงานการวิจัย). นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เสมอชัย พูลสุวรรณ. (2555). *พุทธศิลป์ในบริบทความหลากหลายทางชาติพันธุ์*. สืบค้น 3 มกราคม 2566. จาก <http://socanth.tu.ac.th/wp-content/uploads/2014/12/JSA-31-2-seminar-report.pdf>
- องค์ สุริยเมฆะ. (2558). สถานภาพการศึกษาชาติพันธุ์ไทลื้อ ตั้งแต่ พ.ศ. 2480-2540. *วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*, 34(1), 127-144.
- อิสริยาภรณ์ แสงปัญญา. (2562). ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสังคมของชาวไทสิบสองปันนาจากสุภาจิตไทลื้อ. *วารสาร มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*, 1(1), 124-143.
- DAO LI. (2561). การศึกษาวัฒนธรรมไทลื้อด้านศาสนา ที่เมืองเชียงรุ่ง จังหวัดสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 10(1), 162-174.
- DMC.TV. (2556). สิบสองปันนาดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา. สืบค้น 3 มกราคม 2566. จาก https://www.dmc.tv/pages/latest_update/20130410
- GUANGJIAO YU, อุเทน ลาพิงค์ และ พระมหาวิเศษ ปญญาวิโร. (2565). การประยุกต์ใช้หลักธรรมาธรรมในการครองเรือนของชาวไทลื้อ ในเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน. *วารสารปณิธาน*, 18(1), 235-258.

